

ASPECTE ALE VIEȚII RELIGIOASE DIN DACIA ÎN EPOCA LUI TRAIAN

Maria Vasince Hadiji

Mitologia romană în Dacia prezintă două aspecte, unul oficial și altul liber, pentru toți cetățenii devotați ai Imperiului. Statul proteja pluralismul mitologic, care nu jena interesele culturale romane: cultul imperial și cultul sacerdotal oficial. Prin această dublă atitudine, mitologia romană devenise în primele secole ale erei noastre o mitologie universală, pentru întregul bazin mediteranean euro-afro-asiatic.

Aspecte ale pluralismului mitologic au fost interpretate când ca un sincretism mitologic european și extraeuropean, când ca o sinteză originală a mitologiilor, care participase la viața spirituală a provinciilor romanizate și, în fine, prin reducerea la o divinitate oficială de stat, imperatorul, ca un monoteism de stat¹.

Mitologia dacică, din dominantă în statul dac a devenit clandestină și ocultată în provincia Dacia, dintr-o religie politeistă care profesa dualismul urano-htonice, într-o mitologie ambiguă care tolera un politeism desuet de ordin htonian, dintr-o mitologie de cetate organizată ierarhic, într-o mitologie sătească dispersată; dintr-o mitologie a unor războinici coreligionari, într-o mitologie a unor luptători de profesie, care se plimbau cu legiunile dintr-o provincie romană în alta².

În lucrarea sa, R. Vulcănescu susține că mitologia dacă suferă în primul rând, o aculturație unilaterală din partea mitologiei romane, paralel cu o eclipsare a marilor instituții mitice și divinități dace și în al doilea rând, prin conviețuirea pașnică, are loc o aculturație reciprocă dacă și romană, în urma căreia, se ajunge la o sinteză mitologică globală³ pe care o numește într-o primă fază daco-romană. Întregul panteon roman pătrunde în Dacia romană. Se pare că cea mai potrivită clasificare a cultelor este cea etno-geografică. Astfel, se disting divinitățile greco-romane, cele orientale și nord-africane, divinitățile occidentale și cele traco-dacice. Grupul divinităților greco-romane cuprinde atât vechi divinități romane, *dii indigetes*, cât și *novensides* de origine italică ori greacă, la acestea adăugându-se divinitățile abstracte și personificările. Mai întâi, trebuie amintiți *dii consentes*, cei șase zei și șase zeițe care formau sfatul zeilor: Jupiter, Apollo, Mercur, Mars, Vulcanus, Neptun, Juno, Minerva, Diana, Vesta, Venus și Ceres.

Ca pretutindeni, Jupiter, Junona și Minerva formează o triadă. Adesea, Apollo și Diana sunt adorați împreună. Mars și Venus sunt mai agreați în mediul militar. Adorarea acestor divinități *naționale* avea adesea la Roma un pregnant caracter politic, de manifestare a spiritului civic și a atașamentului față de tradiția romană.

¹ Vulcănescu 1987, p. 121-123.

² Ibidem, p. 121.

³ Ibidem, p. 123.

Un loc important dețin alte două divinități admise mai târziu în Olimp: Hercules – cu o ilustrare extrem de bogată a mitului său, Dionysos – Liber, care împreună cu Libera și Ceres formau triada plebiană. Zeii medicinei, Aesculap și Hygia, ocupă de asemenea un loc important în dedicațiile credincioșilor⁴.

Intrarea Daciei în sistemul administrativ provincial roman corespunde perioadei de asalt al cultelor venite din Orient.

Din punct de vedere geografic se disting culte microasiatice, egiptene și siriene. Din prima categorie fac parte Cybele și Attis, care au pătruns în lumea romană încă de la sfârșitul sec. III a. Chr., urmează apoi Sabazius și Men prezenți doar prin câteva piese.

Divinitățile egiptene se răspândesc în lumea mediteraneană încă din epoca elenistică, în Dacia, locul principal îl ocupă Isis și Serapis, prezența altor divinități este neesențială (Harpocrates, Ammon) sau îndoielnică (Apis, Anubis, Osiris).

Un loc aparte îl ocupă divinitățile de origine siriană. În mai multe cazuri este vorba de Baal al unei cetăți sincretizat cu Jupiter: Jupiter Balmarcodes (originar din Berytus), Jupiter Heliopolitanus (din Baalbek-Heliopolis), Jupiter Erapolitanus (din Hierapolis), Jupiter Dolichenus (din Doliche, Commagena) – cel mai cunoscut, Jupiter Turmasgades (Commagena)⁵, Jupiter Exsuperantissimus⁶, Dea Syria (Attargatis, perechea lui Baal din Hierapolis), Baltis și Azizos (din Osrhocue, pe Eufrat). Enigmatic rămâne Deus Aeternus, cunoscut prin numeroase inscripții în Dacia Superior (atestări exclusiv epigrafice), divinitate abstractă, poate o sinteză între monoteismul iudaic și divinitatea supremă a panteonului roman, de asemenea Zeus (Thur) Hyposistos⁷ (Hypoiotos)⁸ cu trei dedicații.

Tot un loc aparte îl dețin zeii palmyrieni adorați aproape în exclusivitate de arcașii palmyrieni staționați la Porolissum și Tibiscum⁹: Malachbelus, Iarhibolus, Belhammon, Fenebat, Manavat, etc. Dar, cel mai popular dintre toate cultele orientale a fost cel de tip sincretic al lui Mithra Sol Invictus, sinteză între divinitatea persană (Mithras) și cea siriană a luminii. Lumea exotică religioasă din zona Mediteranei mai cuprinde și divinitățile din Africa de nord, precum Dea Caelestis (Tanit, puno-cartagineză) ori Dii Patrii, zeii strămoși ai călăreților mauri din castrul de la Micia.

Numeroasele legături ale Daciei cu provinciile occidentale sunt oglindite de domeniul religios. Sunt prezente divinități din lumea celtică și germanică: Epona, Apollo Grannus, Sirona și Hercules Magusanus. O curiozitate este prezența la Ulpia Traiana Sarmizegetusa a unei închinări către Mars *Singilis*, epitetul provenind de la râul Singilis, sau orașul omonim din Baltica.

În privința divinităților balcano-dunărene, trebuie amintite divinitățile ilirice, dardanice (Dea Dardanica), thracice (Zbelthiurdus), cultul Cavalerului Trac concretizat din punct de vedere iconografic sub influențe elenistice, iar pe substrat etnic

⁴ Petolescu 1995, p. 106-107.

⁵ Ibidem, p. 107-108.

⁶ Vulcănescu 1987, p. 127.

⁷ Petolescu 1995, p. 108.

⁸ Vulcănescu 1987, p. 127.

⁹ Petolescu 1995, p. 108.

moeso-geto-dacic s-a cristalizat cultul Cavalerilor Danubieni¹⁰, și el cu numeroase reprezentări și inscripții în Dacia.

Deși existența unei populații dacice în perioada stăpânirii romane este deplin dovedită de descoperirile arheologice și epigrafice, elementele „naționale” de viață religioasă lipsesc.

Nici în afara Daciei aceste divinități nu sunt cunoscute; geto-dacii din afara provinciei apar în câteva inscripții colective dedicate unor divinități romane sau ale locului unde se aflau la acea dată, ca de exemplu în Britannia (soldații cohorței I Aelia Dacorum).

Cu toate acestea, trebuie amintite frecvențele personificări ale provinciei (*Dacia, Daciae Tres, Terra, Daciae*), *Genius Daciarum*¹¹, *Genius Coloniae Sarmizegetusae*, *Genius Loci*¹², precum și *Dei Deae Daciae*, noțiune ce include fără îndoială și zeii autohtoni.

De amintit sunt și unele divinități cu nume romane, dar sub care se pot ascunde divinități locale, precum Venus sau Liber. Legate de pământul Daciei sunt și Nimfele; ca divinități colective, ele apar și ca protectoare ale apelor termale, la Germisara – fiind probabil vorba de vechi divinități indigene. La fel, în cazul apelor vindecătoare de lângă Ad Mediam, acestea aveau ca divinitate protectoare pe Hercules – poate și el ascunzând o veche divinitate locală ca și acei *dei et numina aquarum*¹³.

Cert este că, cu toată toleranța religioasă a romanilor în alte provincii, mitologia dacă este eliminată din cetățile și așezările mari ale dacilor, redusă la clandestinitate în satele și cătunele din depresiunile intra și extracarpatică. Marile divinități dacice (Gebeleizis, Zalmoxis, Bendis, etc.) sunt abolite, ordinele religioase (ctiștii, copnobanții, etc.) sunt desființate, incintele sacre și locurile consacrate erau păzite de legionarii romani, pentru a nu redeveni centre religioase de revoltă. Toate acestea pentru că mitologia dacică și oficianții săi au fost purtătorii idealului de unitate statală, pentru că asocierea marilor preoți la domnie cu regii era prima răspunzătoare de tenacitatea în luptă și rezistența armată a populației.

Așa se explică cum din mitologia dacă s-au menținut aspectele comune și mitologiei romane (elemente de mitologie botanică – cultul pădurilor sacre, bradului, mitologie zoologică, mitologia sorții, mitologia morții, strămoșilor)¹⁴, (aici am putea aminti apelativul Om, ca Fiu al Cerului care poate fi atribuită lui Zalmoxis mai degrabă decât lui Saturn, dacă avem în vedere că Zalmoxis a fost mai întâi mare pontif, apoi Om divinizat și apoi Om proiectat în cer ca zeu al strămoșilor; Zalmoxis este astfel identificat cu un Om bătrân ce precede istoria omenirii)¹⁵.

Imediat după părăsirea Daciei de către romani (sfârșitul secolului III) resturile mitologiei dacice și-au recăpătat libertatea de acțiune, însă într-o formă nouă, în concepția

¹⁰ Ibidem, p. 109.

¹¹ Petolescu 1995, p. 109-110.

¹² Vulcănescu 1987, p. 128-129.

¹³ Petolescu 1995, p. 109.

¹⁴ Vulcănescu 1987, p. 129.

¹⁵ Ibidem, p. 130.

căreia s-au grupat și elemente romane care s-au permanentizat în viața dacilor romanizați. Această renaștere mitică nu este alta decât mitologia daco-romană, în care dominantă de fond este dacică și cea de formă este romană¹⁶.

În această nouă fază asistăm la o *interpretatio Dacica* în care unele divinități latine „și-au suprapus atributele peste vechiile divinități locale”.

Mihai Bărbulescu presupune că „divinitățile romane Liber și Libera, Diana, Silvanus, Hercules, etc. reprezentau și înlocuiau pentru dacii din provincie, divinitățile lor strămoșești în general, neindividualizate”. Din aceste divinități supraviețuiesc avatariile lor românești: *Terra Mater* – Pământul Mumă, *Senectute, Gea* – Baba Gaia, *Diana* – Zâna, Sancta Diana – Sânziana, *Diana Melifica* – Zâna albinelor, *Silvanus* – Păduroiul, *Nimfe* – Ielele, etc.¹⁷.

Ritualuri funerare

Asemenea altor provincii ale Imperiului populația romană din Dacia folosea ca rit de înmormântare atât incinerarea, cât și inhumarea. Încă din secolului al -II-lea, predominantă devine inhumarea, probabil ca urmare a influențelor venite din Orient¹⁸. De altfel, această practică era mai simplă și mult mai puțin costisitoare, fiind la îndemână, prin urmare, și a populației sărace¹⁹; cimitirele de incinerare, destul de modeste ca inventar și cu înmormântări înghesuite, lăsând impresia unor elemente de asemenea nu prea bogate²⁰, au aparținut mai degrabă populației autohtone²¹.

Inmormântările se făceau de regulă în sarcofage de piatră sau cărămidă, însă de multe ori trupul era depus direct în pământ sau mai ales într-un sicriu simplu de lemn, dovedind prin aceasta lipsa de posibilități materiale pentru persoanele respective. Sarcofagele, dimpotrivă, demonstau alături de celălalte monumente funerare o evidentă bunăstare a celor cărora le erau destinate²².

Toate acestea demonstrează că mormântul este considerat locuința de veci. Depunerea obiectelor de care defunctul se va servi în viața viitoare este general întâlnită. Asemeni casei celor vii, mormântul are nevoie de o grădină cu o livadă, un puț din care se scoate apă pentru a stropi grădina, un *triclinium* unde în ziua în care era aniversarea defunctului, rudele și prietenii benchetuiiau adăpostiți de un *velum*, iar o bancă facilita odihna celor care veneau să-i cinstească pe cei morți²³. Ideea după care sufletul își găsește liniștea doar dacă amintirea sa rămâne vie printre cei rămași pe pământ este destul de veche.

Desigur, moartea este în primul rând un fapt, o dispariție tragică și o despărțire de

¹⁶ Ibidem, p. 132.

¹⁷ Ibidem, p. 129.

¹⁸ Benea, Bona 1994, p. 117.

¹⁹ Floca 1941, p. 82.

²⁰ Tudor 1978, p. 169.

²¹ Gudea 1989, p. 222.

²² Floca 1941, p. 84.

²³ Robert 1970, p. 317.

fiecare dată de o persoană foarte dragă; de aceea nu puține sunt cazurile în care unul din soți, părinți sau prieteni îndurerăți adresează prin intermediul epitafului lamentații pline de patos. Există și în Dacia câteva exemple de astfel de plângeri poetice prin care sunt exprimate sentimente profunde²⁴.

Menționarea numelui care rămâne pe piatră se referă tot la memoria celui decedat; astfel, odată trupul îngropat în pământ, nu va rămâne pentru posteritate decât numele său înscris pe această piatră, întrucât până și sufletul imaterial va fi cuprins sau chiar se va pierde în aer²⁵.

Numeroasele inscripții cu caracter sacru sunt o reflectare a unei masive și relativ rapide treceri a autohtonilor daci spre credințele romane, în religia dacilor existând multe afinități cu religia oficială romană²⁶, conturând-se totodată tabloul religiozității populației daco-romane.

În Dacia o mare parte din inscripții încep cu formula: *D (is) M (anibus)* aceasta demonstrând faptul că *Manii* și lumea stăpânită de către aceștia, lumea de dincolo, era obiectul omagierii și deci credinței a unui numeros segment al populației romane din Dacia. Pornind de la această idee, pe aceeași treaptă cu *Manii* am putea să-i situăm pe acei *Lari* (*Lares*) sau *Penai* (*Penates*), cunoscuți ca divinități ale casei cu funcții specifice: paza și protecția căminului, a cămării de provizii și chiar a localităților²⁷. La aceasta se poate adăuga faptul nelipsit de semnificație că atât *Larii* cât și *Penaii* proveneau, se pare, la origine din strămoșul sau strămoșii decedați²⁸, iar numărul descoperirilor care atestă practicarea unui cult al acestor divinități sau genii protectoare, chiar dacă nu le egalează pe acela al principalilor zei, este totuși destul de semnificativ²⁹.

De altfel, aceste ipoteze pot fi întărite prin prezența unor inscripții cu formulări mai puțin obișnuite, respectiv un epitaf în care apare formula: *[D(is) M(anibus)] S(acrum)*, în traducere: „Zeilor Mani închinare”³⁰, la care se adaugă altele două cu formula: *D(is) I(inferis) M(anibus)*, tradus: „Zeilor Mani ai Infernului”³¹ și exemplele pot continua. Prin toate aceste formule nu se încerca altceva decât sublinierea prin atributele adăugate a caracterului de zeități ale Infernului, și prin aceasta, credința într-o lume de dincolo.

Delfinii, peștii, dar și unii monștrii marini ca de exemplu hipocampi, tritoni, sunt întâlniți pe monumentele funerare ca simboluri ale lumii de dincolo. La Apulum, de pildă, un mic *Eros* înaripat, reprezentând sufletul mortului este purtat pe spatele unui hipocamp. Iar delfinii, apărând frecvent pe aceste monumente, sunt asociați de obicei cu ideea de trecere spre celălalt tărâm³². Acest tărâm este situat sub pământ. Dar, există în Dacia mai

²⁴ IDR, III/1, 174

²⁵ Boorstin 1996, p. 116-117.

²⁶ Mărghitan 1996, p. 69 .

²⁷ Barbu 1982, p. 416; 469-470.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Macrea 1969, p. 364-365.

³⁰ IDR, III/4, 179.

³¹ IDR, II, 134; IDR III/3, 172.

³² Bărbulescu 1984, p. 193.

multe elemente care aduc în prim plan concepția opusă, potrivit căreia sufletul se ridică la cer. Astfel pe câteva monumente sunt reprezentate protomele vânturilor personificate sub forma unor capete de tineri din a căror gură se vede ieșind suflul. Vânturile ar fi în măsură, după o credință introdusă de pitagoricieni, să favorizeze sau să împiedice ascensiunea spiritelor spre astre, dar și să le purifice, situându-le într-o zonă de expiere în straturile joase ale atmosferei³³.

Cerul, destinație a sufletelor după moarte, pare a fi simbolizat pe unele monumente funerare prin câteva simboluri: rozetă, disc, etc. Pasărea însăși, un simbol străvechi al sufletului, devine un mijloc de a transporta sufletul spre bolta cerească. Vulturul, cel mai des întâlnit pe monumente, alături de păun, este considerat o pasăre „transportatoare” prin excelență. La fel, în cazul păunului sau porumbelului, simboluri bine cunoscute ale sufletului nemuritor. Interesantă este imaginea redată pe un perete lateral al unei edicule de la Micia, care înfățișează o mică pasăre așezată pe un suport arcuit. Ceea ce atrage atenția imediat este tocmai acesta din urmă, întrucât forma sa lasă impresia unei bărci, deci pasărea simboliza sufletul, călătorind aici într-o barcă³⁴.

Tot posibilele mijloace de transport al sufletelor sunt considerate de unii cercetători carul și calul, ambele bine reprezentate în Dacia. După alte opinii acest lucru s-ar fi datorat mai ales staționării aici a numeroase trupe de cavalerie³⁵.

Un alt exemplu vine să sprijine prima ipoteză: peretele de ediculă de la Șeica Mică unde apare calul între păun și figura lui Attis, această imagine neputând fi interpretată decât ca simbol funerar³⁶. Începând cu Augustus, apoteoza imperială, ca practică frecventă, nu face decât să întărească și mai mult convingerea transmisă încă din vechime, după care sufletul și corpul supraviețuiau împreună, fără a mai fi necesară o prealabilă descărnare³⁷.

Acest tablou începe să prindă forme chiar cu primii ani ai organizării noii provincii Dacia, o serie de inscripții databile în această perioadă timpurie ilustrând foarte bine acest aspect.

Din cele expuse mai sus referitor la religia daco-romană și la toate formele sale de manifestare, se pot contura cel puțin două concluzii:

– în privința divinităților adorate pe primul loc se situează cele romane, urmând apoi cele greco-orientale și în cele din urmă divinitățile din provinciile dunărene. Desigur că tot aici trebuie să includem și divinitățile autohtone, care sub fenomenul de *interpretatio romana* și-au păstrat conturul și au dăinuit în cadrul manifestărilor religioase din provincia Dacia, precum și după părăsirea acesteia de către armata și administrația romană, într-o formă poate mult mai pregnantă;

– în privința credinței în viața de după moarte, aceasta rămâne la fel de credibilă pentru locuitorii Daciei romane, ca și pentru cei de la Roma sau din alte provincii. Aceasta fiind oglindită de manifestările domeniului funerar, de la înmormântarea în sine și până la imaginile și decorurile variate dar care îmbracă aceeași haină simbolică.

³³ Ibidem, p. 194-195.

³⁴ Ibidem, p. 192.

³⁵ Țeposu Marinescu 1982, p.50-51.

³⁶ Bărbulescu 1984, p. 192.

³⁷ Cumont 1949, p. 298.

Les aspects de la vie religieuse en Dacia dans l'époque du Traian (Résumé)

La vie religieuse en Dacia comporte tous les aspects de la vie spirituelle de la vieille Rome.

Au début, on peut parler des divinités très aimées, surtout les divinités qui protègent les soldats et aussi qui donnent la victoire dans le champs du bataille, par exemple: Iuppiter Optimus Maximus, Hercules, Mars avec leur nombreuse epithètes.

On peut parler aussi des divinités qui donnent la santé et qui protège la vie, comme: Aesculapios et Hygia, Diana, Minerva, Dea Syria, Silvanus etc.

Après les premiers années de province la vie religieuse devient très complexe et comporte des nombreux aspects, on peut parler même des phénomènes complexes, comme *interpretatio romana* et aussi du *syncretisme religieux*.

BIBLIOGRAFIE

- Barbu 1982 Barbu, V., în Enciclopedia civilizației romane, București
- Bărbulescu 1984 Bărbulescu, M., *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca
- Benea, Bona 1994 Benea, Doina, Bona P., *Tibiscum*, Ed. Museion, București
- Boorstin 1996 Boorstin, Daniel, J., *Descoperitorii*, Ed. Meridiane, București
- Cumont 1949 Cumont, Fr., *Lux perpetua*, Paris
- Floca 1941 Floca, O., *Sisteme de înmormântare din Dacia Superioară romană în Sargetia*, II.
- Gudea 1989 Gudea, N., *Porolisum* în ActaMP, XIII, Zalău
- Macrea 1969 Macrea, M., *Viața în Dacia romană*, Ed. Științifică, București
- Mărghitan 1996 Mărghitan, L., *Divinități adorate în Dacia preromană oglindite în interpretatio romana* în Ziridava, XIX/XX, p. 69 sqq.
- Petolescu 1995 Petolescu, C.C., *Scurtă istorie a Daciei romane*, EDP
- Pop 1992-1994 Pop, C., *Religie și urbanism în Dacia romană în Sargetia*, XXV
- Robert 1970 Robert, E., *Viața cotidiană la Pompei*, București
- Tudor 1969 Tudor, D., *Romanii în Dacia*, Ed. Enciclopedică, București
- Tudor 1978 Tudor, D., *Oltenia Romană*, Ed. IV, Ed. Academiei
- Vulcănescu 1987 Vulcănescu, R., *Mitologia română*, Ed. Academiei, București

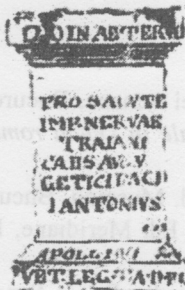
ANEXA 1: Tituli sacri

Ad Mediam

Inscripție votivă dedicată zeului Hercule Vindecătorul de către Q.Vibius Amillus augustal al coloniei Dacica, în semn de recunoștință pentru vindecarea fiului său. Cum Colonia apare doar cu denumirea Dacica, fără toponimul de Sarmisegetuza (adăugată în timpul lui Hadrian) s-a presupus a fi din timpul lui Traian.

Apulum

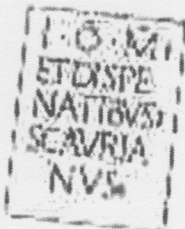
Inscripție votivă dedicată lui Deus Aeternus (Zeului Veșnic) în cinstea împăratului Traian, ridicată de un veteran al legiunii I Adiutrix, participantă la războaiele daco-romane. Este databilă între anii 106-115 deoarece lipsește epitetul Parthicus.

Apulum

Sil(vano) sanc(to)
 [...] Solon
 ex vo(to) f(ecit) dedic[avtique]
 [.....] Kal(endas) [...]
 5.Pis(one) [et? Iul(iano) co
 (n)s {s} (ulibus)

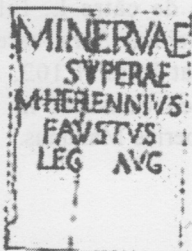
Inscripție votivă dedicată zeului Silvanus Sanctus. S-a îngrijit de ridicarea monumentului un personaj cu cognomen grec Solon. Consulii în numele cărora ridică monumentul sunt mai degrabă L. Calpurnius Piso și P. Salvius Iulianus, decât C. Calpurnius Piso și M. Vettius Bolanus (imediat după înființarea provinciei).

Apulum

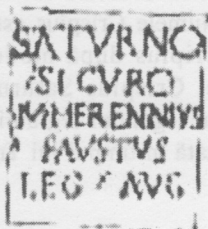
Inscripție votivă dedicată lui Iupiter cel Preabun și Mare și Zeilor Penati dedicantul este însuși D. T. Scaurianus guvernatorul Daciei, caz în care doar cognomenul lui este suficient, iar dedicația făcută totodată zeilor nu putea fi pusă de un sclav. Poate fi datată începând cu anii 109-110 când Scaurianus a fost guvernator al Daciei.

Apulum

Inscripție votivă dedicată zeiței Minerva Supera de către Marcus Herennius Faustus comandant al legiunii a-XIII-a Gemina la Apulum între anii 115-117 și consul suffectus în 121.

Apulum

Inscripție votivă dedicată zeului Saturn Sicurus (cel care dă siguranță) de către Marcus Herennius Faustus.

Apulum

*Herculi conservato-
ri Gemin(ius)
Aelianus
b(ene)f(iciarius) legati
v(otum) l(ibens) s(olvit)*

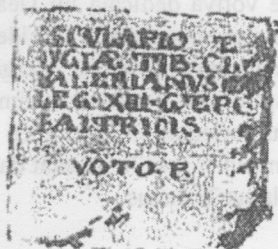
Inscripție votivă dedicată lui Hercules Conservator de către un personaj cu un nume derivat din cognomen după o practică răspândită în provinciile celtice occidentale, era un beneficiar al legatului legiunii, mai degrabă al guvernatorului provinciei și este probabil de origine din Italia de Nord. Se poate data în timpul lui Traian.

Apulum

*Iovi
Statori
Q(uitu)s Aburn[i]us
Caedic[i]anus
5.Leg(atus) Aug(usti).*

Inscripție votivă dedicată lui Jupiter Stator (care oprește jafurile) de către Quintus Aburnius Caedicianus legat al împăratului, fost comandant al legiunii a-XIII-a Gemina între anii 106-115, urmat probabil de M. Herennius Faustus.

Apulum

Inscripție votivă dedicată zeilor sănătății Aesculap și Hygia de către T.Claudius Valerianus probabil pentru însănătoșirea sa. Acesta se pare că era un procurator al Daciei Inferior. Poate fi datată începând cu 106 când o vexillație a legiunii I Adiutrix se afla în Dacia.

Apulum

*I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
veterani
leg(ionis) XIII Ge(minae)
milit(es) fact(i)
5.Serviano II
et Sura et Tra-
iano V co(n s(ulibus)
NVM[.....]
[...]*

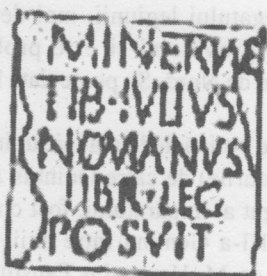
Inscripție votivă dedicată lui Jupiter cel Prea Bun și Mare de către L. Iulius Ursus Severianus și L. Licinius Sura, care exercitau ultimul lor consulat în anul 102, iar Traian exercita al cincilea consulat în anul 103, împreună cu M. Laberius Maximus.

Apulum

Inscripție votivă dedicată lui Iupiter cel Prea Bun și Mare. Numele Crispus este derivat din cognomenul Cripius după modelul provinciilor orientale. Crispus Saturninus era probabil beneficiarul legatului legiunii a-XIII-a Gemina Poate fi datată în timpul lui Traian.

Apulum

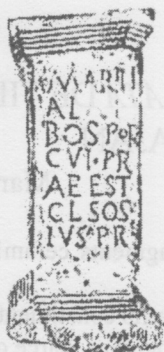
Inscripție votivă dedicată Minervei de către Tiberius Iulius Novianus librarius al legatului legiunii (nu al consulului), trebuie deci să alegem între epoca lui Traian și perioada de după anul 168.

Micia

*Dea(e) Syr(iae)
M(arcus) U(lpius)
Phoebus
I(ibens) p(osuit)*

Inscripție votivă dedicată lui Dea Syria, numele sub care este cunoscută în Occident și în lumea romană zeița siriană-semită Atargatis sau Derketo, corespunzând cu Astarte feniciană. Dedicantul era un oriental cu cognomen grec în timp ce praenomenul și gentiliciul sunt date după împăratul M. Ulpius Traianus.

Micia

Inscripție votivă dedicată zeului Marte de către Ala I de bosporani care participă la campaniile de cucerire a Daciei fiind mutată apoi în Pannonia Superior și readusă în Dacia Superior (staționând mai întâi la Micia, iar probabil de la mijlocul veacului al-II-lea a fost mutată la Cristești).

Romula

[Dia] n(a)e Re-
gin(ae), M. Ulp(ius)

[H] erculan(us)

[ex] x praefecto) et 5. [I] ulia Teupib
-oea eius v(otum) s(olverunt)

Inscripție votivă dedicată Dianeî Regina. Dedicantul poartă praenomenul și numenul lui Traian, ceea ce înseamnă că el sau un înaintaș a primit cetățenia de la acest împărat.

Vârșet

Marti V/ltori/

pro salu(te) Imp(eratoris)

Caes(aris) d(ivi) f(ilii) Ner(vae)

Traian(i) [Germ(anici)] Dac(ici)

5.po(ntificis) max(imi) tr(ibunicia)

p(otestate) XII

co(n)s(uli) V coh(ors) II His(panorum)

Inscripție votivă dedicată lui Marte Biruitorul, în sănătatea împăratului Traian. Databilă în 108 fiind pusă de unitatea auxiliară de garnizoană din localitatea militară-civilă din Vârșet (staționase anterior probabil la Banatska-Palanka, apoi la Bologa în Dacia Porolissensis). Dedicția trebuie să fi stat în legătură cu vreo operațiune în anii următori ai cuceririi și organizării provinciei, împotriva sarmaților iazygi, nemulțumiți de faptul că după cucerire, Traian nu le-a restituit teritoriile din vestul țării.